

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Голова Експертної комісії
Українського інституту національної пам'яті
з питань визначення належності об'єктів
до символіки російської імперської політики**

 Віктор БРЕХУНЕНКО
29 грудня 2025 р.

**Фаховий висновок щодо належності об'єктів
(географічних об'єктів, назв юридичних осіб та об'єктів права власності,
пам'ятників та пам'ятних знаків), присвячених російському
письменникові Достоевському Федору Михайловичу (1821-1881),
до символіки російської імперської політики**

Нормативно-правова підстава експертизи: частина 2 статті 6 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» № 3005-IX від 21 березня 2023 р. із змінами, внесеними Законом № 3097-IX від 03.05.2023 р.; підпункт 17-3 пункту 4 Положення про Український інститут національної пам'яті, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.11.2014 № 684 «Деякі питання Українського інституту національної пам'яті»; Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», затверджене Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України від 25.07.2023 № 399 «Про затвердження Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України "Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії"» із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України № 429 від 15.08.2023 № 429, Наказ Українського інституту національної пам'яті від 05.10.2023 № 35 «Про утворення Експертної комісії з питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики».

Визначення термінів у розумінні статті 2 Закону:

російська імперська політика (російська колоніальна політика) – система заходів, що здійснювалися органами управління, збройними формуваннями, політичними партіями, недержавними організаціями, установами, підприємствами, групами чи окремими громадянами (підданими) Російської імперії, Російської республіки, Російської держави, Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки, Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки, Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Російської Федерації, спрямованих на підкорення, експлуатацію, асиміляцію Українського народу;

пропаганда російської імперської політики – публічна глорифікація або виправдання російської імперської політики, поширення інформації, спрямованої на виправдання російської імперської політики, а також публічне використання продукції, що містить символіку російської імперської політики, публічне заперечення злочинів (репресивних заходів) проти Українського народу;

русифікація – складова російської імперської політики, спрямована на нав'язування використання російської мови, пропагування російської культури як вищих порівняно з іншими національними мовами та культурами, витіснення з ужитку української мови, звуження українського культурного та інформаційного простору;

українофобія – дискримінаційні дії, публічно висловлені заклики, у тому числі в медіа, у літературних та мистецьких творах, що заперечують суб'єктність Української держави, української нації, боротьбу проти підкорення, експлуатації, асиміляції Українського народу, а також правомірність захисту політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитку української національної державності, науки, культури, зневажають питомі етнокультурні ознаки українців, ігнорують українську мову та культуру.

символіка російської імперської політики – символіка, що включає, у тому числі, гімни Російської імперії, Російської Федерації чи їх фрагменти; зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які обіймали керівні посади в органах влади і управління, політичних організаціях, партіях, збройних формуваннях зокрема Російської імперії, і брали участь або сприяли реалізації російської імперської політики (крім зображень, пам'ятників, пам'ятних знаків, написів, присвячених особам, пов'язаним із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури); зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені

особам, які публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії (крім зображень, пам'ятників, пам'ятних знаків, написів, присвячених особам, пов'язаним із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури); зображення гасел, цитат осіб, які обіймали керівні посади в органах влади і управління, політичних організаціях, партіях, збройних формуваннях зокрема Російської імперії, і брали участь або сприяли реалізації російської імперської політики, публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії (крім зображень гасел, цитат, пов'язаних із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури), працівників радянських органів державної безпеки всіх рівнів; назви населених пунктів, районів у містах, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів, інших об'єктів топонімії населених пунктів, підприємств, установ, організацій на території України, яким присвоєні імена або псевдоніми осіб, які обіймали керівні посади в органах влади і управління, політичних організаціях, партіях, збройних формуваннях зокрема Російської імперії, і брали участь або сприяли реалізації російської імперської політики, які публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії (крім зображень, пам'ятників, пам'ятних знаків, написів, присвячених особам, пов'язаним із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури).

Предмет експертизи: відповідність об'єктів (географічних об'єктів, назв юридичних осіб та об'єктів права власності, пам'ятників та пам'ятних знаків), присвячених російському письменникові Федорові Михайловичу Достоевському (1821–1881), вимогам Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» (далі – Закон).

Достоевський Федір Михайлович (1821–1881) – російський письменник, класик російської літератури. Його вважають передвісником Жовтневого перевороту 1917 року і небезпідставно звинувачують у провокуванні та легітимації насильства, а також у знищенні культури. Зокрема, В. Розанов, М. Волошин і М. Бердяєв зауважували, що саме російська література наблизилася червоний терор і винна в жахіттях російської

революції. Особлива провина лягає на Ф. Достоевського, зокрема на його твори «Записки з підпілля», «Ідіот», «Злочин і покарання», «Біси», «Підліток», «Двійник», «Брати Карамазови» – екстраполяція на російський менталітет анархічних теорій Макса Штірнера. Книги Штірнера «Єдиний та його надбання», «Єдиний та його власність» (1845) мали колосальний вплив на молодого Достоевського. На засіданні гуртка петрашевців у 1847 р. він виголосив доповідь про егоїзм, звеличений Штірнером у романі «Єдиний та його надбання». Єдина реальність, за Штірнером, – це «Я», его, а весь світ – його власність. Поняття моральності, права, закону, суспільного добра оголошено «примарами». Штірнер очищав індивідуальне сприйняття від «соромливого лушпиння» моралі, християнської етики. Кожен сам є джерелом моралі і права. Інструкцією для індивіда має бути принцип «нема нічого вищого за мене». Анархо-колективістське російське суспільство схвально сприймало такі ідеї, оскільки вони зумовлювали основні моделі поведінки росіян: агресію, насильство, право сильного, де виграє найбільш агресивний і найменш принциповий. Ідеї соціальної рівності та змін світового ладу, які Ф. М. Достоевський запозичив від петрашевців, також були співзвучні принципу росіян «усе відібрати й поділити». «Заслуга» Достоевського як письменника – у нав'язаному ним імморалізмі, у виправданні «зайвих», «маленьких» людей, котрі не потрібні ні собі, ні комусь іншому. Як позитивні явища змальовано їх потяг до бруду, нищих / злочинних вчинків, до знуцань, зокрема мазохізму, до смерті (Деніел Ранкур-Лаферр'єр. Рабська душа Росії: проблеми морального мазохізму та культ страждання / *The Slave Soul of Russia: Moral Masochism and the Cult of Suffering*, 1996); такі ідеї З. Фрейд називав шкідливими. Їх вживлювали в суспільну свідомість росіян, експлуатуючи міф про велику духовність і загадкову російську душу. Герої Достоевського ведуть паразитарний, часто абсурдний спосіб життя, впроваджують різні квазітеорії, повсякчас концептуалізують, обговорюють свою маячню, відстоюють персональні псевдоцінності й зводять їх до рангу релігійної необхідності. У всіх творах Достоевського – виправдання насильства або інфантилізму «подпольного человека» («Записки из подполья»: *«Пусть весь мир погибнет, лишь бы мне чай пить»*). Ідеолог чорносотенців В. Шульгін називав Ф. М. Достоевського своїм духовним батьком. Ідеал Достоевського – штірнерівський анархіст: хоча й він «тварь дрожащая» – йому все дозволено, він має стати всім; гасло Достоевського «Все дозволено!» особливо імпонувало більшовикам, оскільки давало «санкції» на вбивство-грабіж.

У творах Ф. М. Достоевського **центральна ідея про унікальний російський народ – обраний народ-богоносець**, який забезпечить оновлення людства «тільки російською думкою, тільки російським богом». Тези Мишкіна і Шатова про «особливий шлях Росії», «Щоденник письменника» про місію

російської народу. Росія – Третій Рим, Константинополь потрібно завоювати, він має бути російським: «Рано чи пізно, а Константинополь буде нашим» («Щоденник письменника», 1876). Ф.М. Достоевський уважав імперську експансію Росії благом для народів світу, писав про неминучість війни з Європою, а на західну цивілізацію виливав потоки бруду: у його рецепції Захід мракобісний, уся Європа – труп, який розпадається, Англія – «царство Антихриста».

Ф.М. Достоевський – **шовініст**, дехто вважає його ідеї протофашизмом. І. Я. Франко: «Достоевський у політичних питаннях був іноді крайнім реакціонером і видавцем обскурих часописей, геніальний знавець людської душі й її патологічних збочень, розвивав при тім у своїх писаннях погляди, які такий європеець, як Тургенєв, називав «потоками гнилої води», у національних питаннях Достоевський був досить тупий шовініст» (із статті «“Ідеї” й “ідеали” Галицької москвофільської молоді», 1905). Достоевський, «коли мова ненароком торкнулася національностей, вважає, що серб, малорос тощо, який співчуває рідній мові, рідній літературі, – рішучо шкідливий член суспільства. Він гальмує справу загальної освіти, загальної великоруської літератури, у якій – увесь порятунк, уся надія. Він гальмує поступ цивілізації, яку створив лише великоруський народ, що створив найбільшу державу. Тільки великорос великодушно й чесно дивиться на всі національності, без усякої злоби й упередження, тимчасом як малорос, наприклад, вічно тримає камінь за пазухою і не може ставитися до великороса інакше, як з ворожістю».

Ксенофобія. У прозі Ф.М. Достоевського, а також у його листах, щоденнику – численні приклади послідовного ксенофобського ставлення до певних етнічних груп, наприклад поляків. Вони позначені в письменника зневажливими словами («полячок», у множині – «полячки», з наголосом на останньому складі). Часто додано принизливе визначення «жалюгідний», «жалюгідні». Персонажі інших національностей – дрібні «душонки», шахраї, напівідіоти, які виголошують бундючні промови, насправді ж усі вони стоять значно нижче від великороса.

Майже весь наратив Достоевського слугує виправданню та підтримці російської імперської політики. На його творах побудовано нинішню державну ідеологію РФ – держави-агресора. Не дивно, адже автор пропагує культ сильної влади, сили; правитель – богом даний, бездоганий для підданих, оскільки транслює найвищу волю. Цезарепапизм – єдино можливий державний устрій. Самодержавство – ідеальна форма правління. Достоевський перебуває повністю в імперській системі координат.

Усі нинішні дугінські ідеї – це переспів Достоевського. Той самий релігійний націоналізм, тотожний православному фундаменталізму, та ж

ненависть до Заходу, на якій ґрунтується теперішня державна політика РФ. Анджей Новак: путінська ідеологія повністю побудована на творах Достоевського та подібних до нього письменників, що «відкрили шлях до «реваншу історії» Путіна» (Новак А. Повернення «імперії зла». Ідеології сучасної Росії, їхні творці та критики (1913–2023) / пер. з пол. М. Яковини. Київ: Дух і Літера, 2025. С. 325).

Таким чином, творчість російського письменника Федора Михайловича Достоевського (1821–1881) безпосередньо пов'язана з глорифікацією російської імперської політики, а присвоєння його імені географічним об'єктам, назвам юридичних осіб та об'єктів права власності, об'єктам топонімії, а також установа на його честь пам'ятників і пам'ятних знаків в Україні було втіленням *русифікації* – російської імперської політики, спрямованої на нав'язування використання російської мови, пропагування російської культури як вищих, порівняно з іншими національними мовами та культурами, витіснення з ужитку української мови, звуження українського культурного та інформаційного простору. З огляду на викладене вище **об'єкти (географічні об'єкти, назви юридичних осіб та об'єктів права власності, пам'ятники та пам'ятні знаки)**, присвячені російському письменникові Федору Михайловичу Достоевському (1821–1881), відповідно до частини першої статті 2 Закону, **належать до символіки російської імперської політики**, а подальше існування вказаних об'єктів, присвячених Ф.М. Достоевському, є пропагандою російської імперської політики.

Члени Експертної комісії Українського інституту національної пам'яті з питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики:

БРЕХУНЕНКО Віктор Анатолійович

ВЕРБИЧ Святослав Олексійович

ГЕНЕРАЛЮК Леся Станіславівна

ГРЕЧИЛО Андрій Богданович

МИТРОФАНЕНКО Юрій Станіславович

СОКИРКО Олексій Григорович